

Hejoppa hejopp!

En musiketnologisk studie av musikrepertoar och dess trädning inom lajvkulturen

Cheyenne Olander
15 hp C-uppsats Ht 2007
Växjö universitet
Musikvetenskap
Handledare: Karin Eriksson

Abstract

Cheyenne Olander: Hejoppa hejopp – A study of the music and how it spread in live action role playing in Sweden, Växjö University 2007

The aim of this essay is to study and show the contents of the music repertoire that is used in live action role plays in Sweden and study how this repertoire is spread between participants in the culture of live action role playing.

Four informants have been chosen and interviewed, three men and one woman in different ages from different places in Sweden. They have all been practicing live action role playing for some years.

Some of the conclusions that can be drawn from this study is that the participants of this hobby culture value music that feels old and contribute to the illusion of another world and time. The music repertoire of the live action role playing culture is filled with this music that gives the participants associations in line with the illusion. That is more important than the real age of the music. Another interesting conclusion is that the participants learn and spread the melody's verbal to each other and only the texts spread on the internet.

Keywords: Live action role playing, Music, Repertoire, Hobby culture, Oral transmission,

Tack

Jag vill passa på att tacka min handledare Karin Eriksson för ditt tålamod med mig och goda tips under resans gång. Jag vill även tacka Eric för att du varit mitt bollplank och alla andra som sparkat på mig när jag varit uppgiven under en mycket tung period.

Prolog

Mörkret sveper in som en svart mantel över skogen och en ugglas skri ekar mellan granarna. Leran skvätter under mina bara fötter och det regnvåta gräset blöter min gröna klänningsfäll och lyktans låga fladdrar i kvällsbrisen. Vinden för med sig en spröd flöjtmelodi men jag kan inte avgöra varifrån den kommer. Tyst börjar jag nynna med i melodin och den mörka vägen till byn känns genast mycket kortare. Se, där skimtar jag den första eldstadens lågor dansa mot natthimlen och kasta skuggor på de människor som sitter där. Snart hör jag även sorlet från värdshuset och när jag äntligen kliver över tröskeln så möts jag av matos och skrålet av minst ett tjug röster som höjer sina krus och skrålar hejoppa hejopp! Jag slår mig ned vid närmsta bord och stämmer in...

Upplevelse under Ardanus III – Largos återkomst 2007-07-28

Innehållsförteckning

Inledning	6
Syfte, problemformulering och frågeställningar.....	7
Begreppsdiskussion.....	7
Avgränsning.....	8
Uppsatsens disposition.....	8
Lajvhistorik.....	10
Vad är levande rollspel?.....	10
Lajvkulturens framväxt i Sverige.....	10
Tidigare forskning och debatt.....	11
Teorianknytning.....	12
Metod och material	15
Intervjuer och observationer.....	15
Litteratur.....	16
Analysmetod.....	17
Insiderproblematik.....	Fel! Bokmärket är inte definierat.
Resultat och analys.....	19
Presentation av informanter.....	19
Tankar kring repertoar.....	20
Fallstudie av visan "Fram med mera mjöd".....	24
Spridningsvägar.....	25
Alla-får-vara-med-mentalitet.....	28
Slutdiskussion	30
Vidare forskning.....	31
Källor och litteratur	32
Bilaga 1: Intervjumall.....	Fel! Bokmärket är inte definierat.
Bilaga 2: "Fram med mera mjöd".....	Fel! Bokmärket är inte definierat.
Bilaga 3: "Trollvisan".....	Fel! Bokmärket är inte definierat.
Bilaga 4: "Tatarkvinnornas Arbetssång".....	Fel! Bokmärket är inte definierat.
Bilaga 5: "Kapten Arvid".....	40

Inledning

Olika former av verklighetsflykt är något som vi alla söker ibland, genom en bra bok, teater, film eller musik. Att leva oss in i andra världar och situationer ger oss större förståelse för våra egna liv och en chans att koppla bort vardagens problem. Det medie som vi troligen möter oftast och använder mest för avkoppling är musik. Just musik har genom alla tider även varit en av de starkaste gemenskapsfrämjande metoderna för att upprätthålla en kultur och skapa identitet för en grupp människor. Med denna uppsats ska jag undersöka musikens roll och sätt att spridas inom hobbykulturen levande rollspel som i grunden är ännu en form av verklighetsflykt. Ett sätt att leka med olika roller och fantasivärldar. Denna hobby delas av över 70 000 unga och gamla i Sverige i dag.¹ På internet ger sökordet ”levande rollspel” 75 300 träffar.² De flesta träffarna består av olika lajvföreningars hemsidor och tillhörande länkar. Det finns även en uppsjö av diskussionsforum och informationssidor som vill marknadsföra hobbyn.³

Själv har jag varit intresserad av levande rollspel sen jag för sex år sedan utklädd till alv upplevde min första värdshuskväll i medeltida sagomiljö. Mitt tydligaste minne från arrangemanget var när en ljusskäggig spelman satte sig vid mitt bord och började gnola, och genast så sjöng hela värdshuset med i refrängen.

¹ SVEROK, hämtad 2007-10-19.

² Google, sökning gjord 2007-10-17.

³ Gyllene hjorten, hämtad 2007-10-17.

Syfte och frågeställningar

Mitt huvudsakliga syfte med denna uppsats är att ur en musiketnologisk vinkel belysa lajvkulturen och på så sätt bidra till ökad kunskap inom området. Jag vill undersöka hur en repertoar sprids inom en hobbyrörelse i dag och vad dess repertoar innehåller och vad som begränsar den. Jag vill även bidra till en mer nyanserad bild av lajvkulturen som ofta har missuppfattats av media.⁴ Fokus i min studie på hur lajvkulturens repertoar sprids och vilka som är dess spridningsvägar. Som ett led för att ta studera dessa spridningsvägar undersöker jag även den repertoar som är aktuell inom rörelsen i dag. Mina huvudsakliga frågeställningar är således följande:

- 1a/ Hur ser den svenska lajvkulturens musikrepertoar ut?
- 1b/ På vilka kriterier gör lajvare sitt urval av musik inför ett lajv?
- 1c/ Är musiktraditionen på lajv mestadels instrumental, vokal eller likvärdig?
- 2/ Hur sprids denna repertoar?

Därtill är jag även intresserad av musikens användning och funktion inom lajvkulturen. Vad gör lajvarna med musiken och vad gör musiken med dem?

Begreppsdiskussion

I uppsatsen kommer ett flertal begrepp att användas som jag här vill presentera närmare. Begreppen är lajv, lajvkultur, illusion, in-lajv, off-lajv, informant och trädning. Begreppet lajv är en försvenskning av det engelska ordet live som i sin tur är en förkortad version av live action rollplaying som på svenska blir levande rollspel.⁵ Lajv kan mycket kortfattat beskrivas som en form av improviserad teater där deltagarna är både publik och aktörer och tillsammans styr handlingen.⁶ Vidare syftar jag med begreppet lajvare på de aktiva utövarna av hobbyn levande rollspel. Inom begreppet lajvkultur samlar jag alla de uttalade traditioner, konventioner och sedvänjor som aktiva inom lajvkulturen använder.⁷

Illusion är ett ofta återkommande begrepp i samtal med lajvare. Ofta nämner de en strävan efter den fullständiga illusionen och de syftar då på tillfällena under lajvet där utrustning,

⁴ Se nedan avsnittet ”Tidigare forskning och debatt”.

⁵ Käll, *Levande Rollspel – handbok*, Stockholm 1998, s.11.

⁶ *SVEROK*, hämtad 2007-10-04.

⁷ *Nationalencyklopedin*, hämtad 2007-10-18.

stämning och de övriga deltagarnas agerande skapar en känsla av att den påhittade världen är verklighet. I detta tillstånd av fullständig illusion så känner och agerar lajvaren såsom dess rollkaraktär skulle gjort i den aktuella situationen.

Lajvare har liksom andra hobbykulturer utvecklat en egen terminologi och de två mest centrala begreppen är in-lajv och off-lajv. In-lajv används för allt som bidrar till att göra illusionen mer verklig medan off-lajv definierar allt som har med det verkliga livet att göra och därmed förstör illusionen. När en lajvare är in-lajv spelar den sin rollkaraktär och undviker ord, sånger och saker som kan associeras till den verkliga världen. När lajvaren är off-lajv är den sig själv som privatperson. Begreppen kan liknas vid en skådespelare som är ”in” på scenen och ”off” i logen.⁸

Informant är den benämning jag kommer att använda på de personer som jag intervjuat under mitt fältarbete. Ett annat ord som användas är tradering som innebär att något förs vidare till någon annan, begreppet används oftast i uppsatsen som benämning på muntlig överföring av till exempel visor.⁹

Avgränsning

Jag har valt att begränsa mitt fält för studien till att beröra enbart lajv inom genren medeltid/fantasy då den typen av lajv är dominerande i Sverige och har förekommit under längst tid.¹⁰ Mina personliga erfarenheter säger även att det är inom denna lajvgenre det förekommer mest visor. De informanter jag intervjuat är tre killar och en tjej i olika åldrar som alla lajvar men inte har någon speciell musikalisk anknytning. Min ambition är med andra ord inte att studera lajvmusiker utan hur lajvare musicerar och hur lajvmusiken sprids bland lajvare. De fyra informanterna är från olika delar av södra och mellersta Sverige.

Uppsatsens disposition

I det följande avsnittet om lajvhistorik kommer jag att presentera och förklara vad levande rollspel innebär mer ingående och redovisa dess framväxt i Sverige för att ge den bakgrundskunskap som krävs för att till fullo förstå analys- och materialavsnitten.

Sedan redogörs vad som studerats inom ämnet tidigare och jag kommer även att ta upp vissa frågor kring lajvkulturen som debatteras mycket i media då dessa kan ge felaktiga

⁸ Käll, 1998, s.11.

⁹ *Nationalencyklopedin*, hämtad 2007-10-18.

¹⁰ SVEROK, hämtad 2007-10-04.

associationer till begreppet lajv. Slutligen diskuteras vilka teoretiska utgångspunkter jag använt och varför dessa är relevanta för studien. I avsnittet metod och material redovisas hur jag gjort mitt urval av informanter och hur intervjuerna genomförts. Vidare redogör jag för den litteratur som jag använt mig av i studien och hur jag funnit denna. Jag diskuterar även hur min roll som insider i lajvkulturen kan ha påverkat studien. Avsnittet avslutas med en redogörelse för hur jag kommer att gå till väga i analysen av mitt material. I nästkommande avsnitt presenteras först samtliga informanter och därefter diskuteras och exemplifieras den information jag funnit i mitt material tematiskt. I denna analysdel diskuteras även likheter och skillnader mellan resultaten i mitt material och tidigare forskning inom ämnet. Sedan sammanfattas mina resultat och svar på mina frågeställningar i slutdiskussionen. Här diskuteras även om syftet med uppsatsen uppnåtts. Därefter tar jag upp frågor som skulle kunna vara intressanta för ytterligare studier i avsnittet vidare forskning. Slutligen följer källförteckning samt bilagor.

Lajvhistorik

Vad är levande rollspel?

När man ställer frågan vad lajv är för något till dess utövare får man lika många svar som tillfrågade personer. Det kan dock enklast beskrivas som en form av improviserad teater där deltagarna är både publik och aktörer. Dessa arrangemang utspelas oftast i en fantasyinspirerad medeltidsmiljö som i sin tur är inspirerad av författaren Tolkiens Midgårdsvärld från trilogin *Sagan om ringen*, en värld där magi och sagoväsen hör till vardagen. Under ett lajv talar och uppför sig deltagarna i enlighet med den påhittade världen och den roll som de antagit. Deltagarna är klädda i kläder som ska passa in och ofta har arrangörerna byggt upp hela byar med hus i skogen och skapat lämplig rekvisita. Alla deltagare har dessutom läst arrangörernas ofta omfattande beskrivning av den uppbyggda världens statskick, språk, religion, geografi och seder. Detta betraktas som en ramberättelse som ligger till grund för den illusion av en annan värld som deltagarna vill uppnå. Det finns dock inget manus under själva arrangemanget, deltagarna agerar improvisera och på så sätt växer en historia fram.

Ett lajv kan pågå mellan en timme och upp till flera dagar och deltagarantalet ligger vanligast på mellan 100–200 men detta kan variera stort.¹¹ För många lajvare är förberedelserna för ett lajv och allt det hantverk som det innebär minst lika viktiga som själva arrangemanget. Deltagarna lär sig bland annat att laga tidsenlig mat, skapa vapen, skriva sånger och sy passande kläder.¹²

Lajvkulturens framväxt i Sverige

Fenomenet lajv har sitt ursprung i fritidsintresset bordsrollspel som går ut på att en grupp människor sitter tillsammans och berättar en historia med hjälp av papper, penna, påhittade rollpersoner och en påhittad fantasivärld som styrs av regelböcker. Som hjälp för att driva historien vidare används tärningar som avgör hur det går för rollpersonen i t.ex. en strid.¹³ Bordsrollspel är en hobby som ständigt växer och SVEROK, Sveriges roll och

¹¹ SVEROK, hämtad 2007-10-04.

¹² Lagergren, 1998, s.56.

¹³ SVEROK, hämtad 2007-10-04.

konfliktspelsförbund som är en samlingsorganisation för sällskapsspelsföreningar har i dag över 72 000 föreningsmedlemmar.¹⁴

Som en vidareutveckling på denna bordsbaserade spelhobby har lajv vuxit fram. Historien som skapas vid ett bordsrollspel existerar enbart i deltagarnas fantasi men på ett lajv finns all rekvisita, platser och rollpersoner på riktigt. Om man t.ex. vill hitta stråtrövarnas skatt får man helt enkelt gå ut och gräva. Liksom bordsrollspel började fenomenet lajv i USA och spreds till Sverige under första halvan av 1980-talet.¹⁵ Då var det ett fåtal föreningar som arrangerade ett till två lajv årligen, i dag finns i landet ett stort antal små och stora lajvföreningar som både deltar och arrangerar över 50 olika lajv under ett år.¹⁶ De flesta äger av praktiska skäl rum under sommaren då många av deltagarna är lediga och klimatet är lämpligare för friluftsliv än under vinterhalvåret. De svenska lajvarna är en grupp som inkluderar alla olika åldrar även om ungdomar mellan 14 och 25 år är i majoritet. De senaste åren har lajv dessutom börjat användas som undervisningsverktyg i vissa skolor.

Tidigare forskning och debatt

För snart tio år sedan genomförde Karin Lagergren en studie med namnet *Skogen och krogen – en musiketnologisk studie av musiken i levande rollspel* där hon studerade musikens roll i lajvkulturen.¹⁷ I denna studie redogör hon för lajvkulturen i stort och fokuserar på musikens repertoar och funktion. Lagergrens studie är nu snart tio år gammal jag ämnar använda den i jämförande syfte även om våra båda uppsatser har lite olika frågeställningar. Utöver Lagergrens studie har det publicerats få vetenskapliga texter kring lajvkulturen och än mer sällan har dess musik undersökts. Jag har funnit ett antal uppsatser på C- och D-nivå som berör lajv men alla dessa är skrivna inom ramen för psykologi. Ett exempel är Linda Mattssons uppsats *Äkta känslor – fast på låtsas, om lockelsen att uppleva starka negativa känslor på lajv*.¹⁸ År 2002 kom dock Lotten Gustavsson ut med en omfattande studie kring medeltidsveckan på Gotland med titeln *Den förtrollade zonen – lekar med tid, rum och identitet*.¹⁹ Studien kretsar kring vårt moderna intresse för en romantiserad bild av

¹⁴ SVEROK, hämtad 2007-10-04.

¹⁵ Lagergren, 1998 s.55.

¹⁶ *Spelkalendern*, hämtad 2007-10-10.

¹⁷ Lagergren, 1998 s.55.

¹⁸ Mattson, *Äkta känslor – fast på låtsas, om lockelsen i att uppleva starka negativa känslor på lajv*, Umeå 2007.

¹⁹ Gustavsson, *Den förtrollade zonen – Lekar med tid, rum och identiteter under medeltidsveckan på Gotland*, Nora 2002.

medeltiden.²⁰ Den har många paralleller med lajvkulturen eftersom det i allmänhet är samma människor som deltar i medeltidsveckan som ägnar sig åt lajv. Jag kommer att använda hennes uppsats implicit för att förstå och analysera mitt empiriska material i kommande avsnitt.

Nämnas bör vidare att lajv ständigt debatteras av media utifrån och påverkas fortgående av interna debatter. Dessa interna debatter berör främst olika uppfattningar om hur långt man som deltagare och arrangör bör gå för att skapa en trovärdig illusion. De handlar om alltifrån hur mycket arrangörerna ska få gå in och styra händelseförloppet på ett lajv till om det ska få förekomma alkohol och sex. Det debatteras även ständigt vad som är in-lajv och vad som är off-lajv rörande musik, språk och utrustning. Även diskussioner kring kvinnliga och manliga hierarkier förekommer ofta.²¹

Medias debatter är av ett annat slag. Lajv har här ofta sammankopplats med våldsbrott som till exempel mord och kritiker har hävdade att lajv och bordsrollspel har våldsförhärligande ideal.²² Denna ensidigt negativa syn har dock förändrats de senaste åren, kanske tack vare att media fått större kunskap och insyn i lajvkulturen eller att fantasyintresset har blivit mer utbrett och allmänt vedertaget i dag genom bok- och filmsuccéer som *Sagan om ringen* och *Harry Potter*. Ett tydligt exempel på denna mer positiva syn från media är Sveriges televisions stora ungdomssatsning hösten 2007, *Barda*. Programmet vänder sig till ungdomar i 12-årsåldern och är utformat som ett lajv.²³

Teorianknytning

För att få teoretisk förståelse för min studie har jag tagit utgångspunkt inom ämnen som etnologi, sociologi och musikvetenskap. Jag har valt att främst använda Gunnar Ternhags teorier kring repertoar²⁴ och Dan Lundbergs teorier om repertoarspridning.²⁵ Jag använder mig även av deras sätt att se på tradering i deras gemensamma bok *Folkmusik i Sverige*.²⁶ Där redogörs att begreppet tradering är ett annat ord för överföring av kunskap. Denna kunskap kan till exempel bestå av vismelodier och texter. Vidare finns det två former av tradering, den

²⁰ Gustavsson, 2002 s. 254

²¹ *Lajvsverige* hämtad 2007-10-17.

²² Örnstedt & Sjöstedt, *De övergivnas arme*, Stockholm 1997.

²³ *Sveriges Television* hämtad 2007-10-15.

²⁴ Ternhag, *Hjort Anders Olsson*, Hedemora 1992.

²⁵ Lundberg, Malm & Ronström, "Medeltidingar och tidigmusikare", Hedemora 2000.

²⁶ Ternhag och Lundberg, *Folkmusik i Sverige*, Södertälje 2005.

ena kallas vertikal trädning och den möter vi redan som små barn när mamma lär ut barnvisor. Denna form av trädning förmedlar alltså kunskap från en äldre till en yngre generation.

Sedan finns det även horisontell trädning som berör den kunskapsförmedling som sker inom en och samma generation.²⁷

Ternhag framhåller i sin avhandling om spelmannen Hjort Anders Olsson att begreppet repertoar är svårdefinierat och problematiskt av flera anledningar. Vem bestämmer vilka stycken eller visor som ska räknas in i repertoaren, utövaren eller den utomstående observatören? Och hur behandlar man de stycken som ligger långt bak i utövarens minne och bara används mycket sällan, ska de räknas med? Och slutligen vid vilken tidpunkt beräknar man repertoaren, för en persons repertoar förändras ständigt. Utifrån dessa problem fastställer Ternhag att en repertoar alltid är ett urval. Vissa begränsningar såsom utövarens minne och värderingar samt observatörens urval i dokumentationen går inte att komma ifrån helt i en studie kring repertoar. Han använder därför begreppet repertoarbild som syftar till utövarens egen uppfattning av sin repertoar i dokumentationstillfället vilket även gör den tidsbestämd.²⁸ Denna teori förenklar och förtydligar när man studerar en repertoar och i min analys kommer jag att använda mig av Ternhags begrepp repertoarbild.

Lundberg delar i sitt kapitel i boken *Musik, medier, mångkultur* upp de som lyssnar och utövar medeltida musik i två grupper. Den ena kallar han för ”medeltidingar” vilket av texten framgår i stor grad är lajvare, i den andra gruppen ingår ”tidigmusikare” som inte kan sammankopplas till lajv.²⁹ Hans forskning visar att de senare har mycket god kunskap om sina musikaliska källor medans medeltidingarna oftast inte vet ursprunget. Lundberg hävdar dock att medeltidingarna ofta har tidigmusikarna som förebilder och på så sätt sprids tidigmusikarnas repertoar in i medeltidingarnas kultur. Dessa gör dock ofta bitvis om text och musik för att bättre passa deras behov. På så vis blir medeltidingarnas musik en smältdegel av svensk folkmusik, världsmusik, autentisk medeltidsmusik och omgjord medeltidsmusik. Lundberg visar vidare att de spridningsvägar av musik som förekommer inom medeltidingarnas kultur är muntlig trädning under lajv, möten, medeltidsevenemang och via internet.³⁰ Han hävdar dock att musiken har en perifer roll i medeltidingarnas kultur och att den anses mindre viktig än andra inslag såsom kläder, utrustning och tidsautentisk mat.³¹

²⁷ Ternhag och Lundberg, 2005 s. 55–56.

²⁸ Ternhag, 1992 s. 196–201.

²⁹ Lundberg, Malm & Ronström, 2000 s. 304.

³⁰ Lundberg, Malm & Ronström, 2000 s. 310–316

³¹ Lundberg, Malm & Ronström, 2000 s. 324.

Vidare delar Lundberg upp deltagarna inom grupperna i tre typer som han kallar ”vetare”, ”görare” och ”makare”. De sistnämnda är administratörer som till exempel festivalarrangörer, skiv- och bokförlag och inom lajvkulturen lajvarrangörer. Vetarna i sin tur representeras av forskare, historiker och musikvetare. Slutligen har vi görarna, dessa är musiker, sångare och i denna studie aktivt utövande lajvare. Slutligen diskuterar Lundberg att bristen på vetare bland medeltidingarna gör att görarna lämnas väldigt stort utrymme vilket leder till många stilblandningar och mycket amatörmusicerande.³²

Jag kommer även att använda Even Ruuds teorier kring sambanden mellan musik och identitet i uppsatsen. Ruud har studerat sambandet mellan musiksmak och identitet och även hur musiken används i sociala sammanhang för att markera tillhörighet och åsikter. Musiken fungerar som en identitetsmarkör, genom våra musikval kan vi uttrycka social klasstillhörighet, etnisk, religiös eller subkulturell tillhörighet. Olika musikgenrer används för att dela in och definiera olika stereotyper av människor och vissa musikgenrer är starkt kopplade till olika livsstilar. Ruud diskuterar även att den tid vi lever i och de platser vi befinner oss på formar vår identitet och påverkar på ett eller annat sätt vår musiksmak. Förhållandet fungerar även omvänt, musik kan vara ett sätt att minnas platser och rama in tid.³³

³² Lundberg, Malm & Ronström, 2000 s. 321.

³³ Ruud, *Musikk og identitet*, Oslo 1997.

Metod och material

Människor vill i allmänhet berätta och visa upp sitt musicerande. Detta har förenklat mitt insamlade av empiri och bidragit till öppna och givande samtal med mina informanter. Den metod som jag lagt mest fokus på är intervjuer som kompletterats med observationer och relevant litteratur.

Intervjuer och observationer

Vid intervjuerna har jag utgått från en intervjumall som sedan utvecklats till följdfrågor och diskussioner med informanterna. Efter att först avgränsat och preciserat mina frågeställningar så strävade jag efter att formulera en frågemall som främjat intervjupersonens fria berättande och följdfrågor. Jag riskerade därmed att få ett mer omfattande och svåranalyserat material men jag tog den risken i strävan efter att få en djupgående och reflekterande intervju.³⁴ Jag ställde frågor kring informantens musikaliska bakgrund, hur denne först kommit i kontakt med lajv och omfattningen av dennes lajvutövande. Vidare frågade jag informanterna om deras repertoar, hur de lärt sig vissa visor och vi diskuterade vad som anses som lämplig musik i lajvsammanhang. Jag valde även att fråga samtliga informanter om en specifik visa, om de brukade sjunga den och om de kände till dess ursprung. Jag hade tidigare studerat flera sångtextsamlingar på olika hemsidor och valde visan "Fram med mera mjöd" eftersom den var återkommande på de olika hemsidorna och för att jag vet dess ursprung.³⁵ Intervjumallen har varit grunden för samtliga intervjuer men utvecklats olika beroende på informanten (se bilaga 1). Inför mitt urval av informanter var min ambition att intervjua ett antal lajvare i olika åldrar av olika kön från olika platser i Sverige som jag inte tidigare träffat. Det senare för att kunna hålla mig objektiv trots min roll som insider i lajvkulturen. Då näst intill alla lajvare i Sverige är föreningsbundna började jag att söka igenom nätbaserade föreningslistor med kontaktuppgifter.³⁶ Där valde jag ut 25 föreningar som uppgav att de främst ägnar sig åt lajv inom medeltidafantasygenren som min studie inriktar sig på. Därefter kontaktade jag deras kontaktpersoner via mail. Men gensvaret blev väldigt dåligt så jag valde att ringa runt istället och fick då kontakt med fyra informanter som samtliga var positiva till att bli

³⁴ Lantz, *Intervjumethodik*, Lund 2007

³⁵ *Sorkar och strängar*, hämtad 2007-06-11.

³⁶ Se t.ex. *Lajvsveriges forum*, hämtad 2007-06-10.

intervjuade. Av dessa var tre killar och en tjej i blandade åldrar från olika delar av mellersta och södra Sverige.

Min första intervju ägde rum under medeltidsveckan på Gotland intill den medeltida ringmuren och den andra personliga intervjun genomfördes på ett café i Växjö. Dessa båda intervjuer spelades in vilket underlättade betydligt och gav ett mer avslappnat intervjusamtal utan anteckningsavbrott. Jag har även genomfört två telefonintervjuer. Denna intervjuform var jag inledningsvis själv kritisk mot då telefonkontakt innebär att jag gick miste om kroppspråket som är en stor del av vår mänskliga kommunikation och därmed riskerade att tappa den förtrolighet som ett personligt möte lättare åstadkommer.³⁷ Man riskerar dessutom att missa vissa exakta formuleringar när man antecknar under pågående telefonintervju. Med vetskap om dessa risker var jag dock väl förberedd och de båda telefonintervjuerna avlöpte mycket bra. Genom personligt engagemang i informanten, tydlighet om förutsättningarna och följdfrågor så lyckades jag uppnå en förtrolig stämning och fick uttömmande svar.

Jag har valt att använda informanternas riktiga namn i uppsatsen då samtliga av dem var mycket positiva till detta. Dessa presenteras närmare i avsnittet ”Resultat och analys”.

Utöver intervjuerna består mitt empiriska material av deltagande observation under medeltidsveckan i Visby den 6–12 augusti och lajvet Ardanus III – Largos återkomst utanför Laholm den 26–29 juli 2007. Min studie bygger dock i första hand på intervjuerna och de deltagande observationerna har främst används för att få ökad inblick i hur tradering av visor kan gå till i praktiken. Dessa har dokumenterats i dagboksform under de båda arrangemangen och sedan använts som ett komplement till intervjuer och litteratur.

Litteratur

Att finna lämplig litteratur inom detta område har visat sig problematiskt då uppsatser som berör lajv oftast har en stark psykologisk inriktning och lajvkulturens interna litteratur består främst av internetburna diskussionsforum. Jag fick dock tidigt tips från min handledare om Karin Lagergrens uppsats *Skogen och krogen - en musiketnologisk studie av musiken i levande rollspel*. Den har jag använt jämförande med mitt eget material. När jag sökte vidare i bibliotekets olika register fann jag en avhandling av Lotten Gustavsson som berörde medeltidsveckan på Gotland mycket ingående.³⁸ Jag anser den som mycket intressant för min studie eftersom medeltidsveckan på Gotland av tradition är Sveriges största samlingspunkt för

³⁷ Jfr. Krag Jacobsen, *Intervju: Konsten att lyssna och fråga*, Lund 1993

³⁸ Gustavsson, 2002.

lajvare från hela landet. Gustavssons bok inriktar sig på frågor kring identitet och lek med tid och rum, men har på många sätt gett mig en mer fyllig bild av det studerade fältet. Vidare så inventerade jag internet och fann intressanta debatter på diverse lajvanknutna forum och hemsidor som hjälpte mig i att specificera av mina frågeställningar. Jag studerade även flera sångtextsamlingar från dessa hemsidor.³⁹

Jag har dock haft svårigheter med att hitta litteratur innehållande lämpliga teorier för min studie men slutligen blev jag tipsad om att Ternhags avhandling *Hjort Anders Olsson* berör repertoar på ett tydligt sätt.⁴⁰ Samtidigt läste jag ett antal antologier om svenskt kulturliv i allmänhet och upptäckte då att Dan Lundberg har skrivit en mycket intressant text i boken *Musik, medier, mångkultur – förändringar i svenska musiklandskap* där han bl.a. tar upp vissa spridningsteorier som jag har användning för i min studie.⁴¹

Analysmetod

Då de fyra intervjuerna var färdigställda och inspelade i mp3-format transkriberades de. Därefter började mitt arbete med att gå igenom dem grundligt, leta efter mönster och återkommande tendenser som var relevanta för mina frågeställningar. Jag ville till exempel se om det fanns några gemensamma åsikter bland informanterna kring musikens funktion på lajv och hur de lärt sig och lär ut visor till andra lajvare. Resultatet av min analys har därefter jämförts med tidigare forskning som jag behandlat i avsnittet teorianknytning.

Insiderproblematik

Då jag är utövande lajvare och därmed insider i kulturen delar jag många tankar och värderingar med de andra inom lajvkulturen och kan därmed få svårt att vara objektiv i min syn på lajv. Att vara en del av det studerade fältet har dock både för- och nackdelar. Som deltagare i interaktion med de andra deltagarna får jag avslappnade och ärliga reaktioner och har en grundförståelse som underlättar mitt observerande. Jag förstår språkbruk och uttryck som är specifika för lajvkulturen och vet vart jag ska vända mig för att finna min empiri. Jag tror även att man som insider har lättare att få kontakt med informanterna.

Det finns dock risker med att studera ett fält som insider. Jag kan få svårt att upptäcka oväntade resultat eller förbise fenomen som jag i min roll av insider ser som allför

³⁹ Se t.ex. *Lajv i norr*, hämtad 2007-06-11.

⁴⁰ Ternhag, 1992 s.196.

⁴¹ Lundberg, Malm & Ronström, 2000.

självlara.⁴² Det är därför viktigt att jag ständigt analyserar mitt material kritiskt. Jag anser dock att engagemang och mitt genuina intresse som insider är en mycket god förutsättning för studien.

⁴² Merriam, *The anthropology of music*, Evanstone 1976.

Resultat och analys

Jag kommer nedan att redovisa samt diskutera mitt intervjumaterial tematiskt i tre avsnitt. De två första berör repertoar och spridning som har direkt anknytning till mina frågeställningar. Det tredje tillägnas de resultat i intervjumaterialet som jag inte sökt efter men som ändå är av stort intresse för studien. Först kommer en kort presentation av samtliga informanter.

Presentation av informanter

Ragnar Södermalm är 24 år och uppväxt i Stockholm närmare bestämt i förorten Spånga. Numera studerar han forntida hantverk i Sveg. Södermalm spelar gärna gitarr och skriver även egna melodier. Utöver gitarren har han spelat trumpet, fiol och flöjt under kortare perioder. Södermalm har varit intresserad av lajv i fem år och deltagit i sju lajv under dessa år.

Näste informant heter Erik Phil, är 25 år och är uppväxt i Bohuslän men bor och studerar i dag i Göteborg. Han spelar sen sex år tillbaka didgeridoo i ett reggaeband samt sjunger i en medeltidsinriktad kör. Under Phils sju år som lajvare har han deltagit och arrangerat cirka 25 lajv och är i dag drivande i arrangörsföreningen Ashika no Shakai i Göteborg som arbetar med japaninspirerade, historiska lajv.

Nästa informant Anni Stoj är 19 år och uppväxt utanför Moheda, men när hon var 16 år flyttade familjen in till Växjö. Stoj sjunger gärna men anser sig själv som omusikalisk. Hon har dock varit med i skolmusikaler och hon sjunger mer än gärna i duschen och på lajv. Stoj deltog i sitt första lajv för fyra år sedan. I dag är hon aktiv lajvarrangör inom föreningen Pegas som har sitt säte i Ronneby. Hon är även medlem i föreningen Minerva som är en grupp från Växjö som åker på olika lajv tillsammans.

Slutligen har jag intervjuat Hans Nilsson som roat hävdar att han är hundra år gammal men runt fyrtio år stämmer bättre enligt min observation. Nilsson har hållit på med lajv sedan 1987 och var en av pionjärerna inom lajv i Sverige. Han har arrangerat över 200 lajv och totalt deltagit på ca 350 lajv runt om i Sverige och är ett känt ansikte bland aktiva utövare i landet. Nilsson sjunger gärna med tyst i allsång under lajvarrangemang men anser sig totalt omusikalisk. I dag arbetar han med olika projekt som stuntman i Norge men är bosatt i Dalarna och aktiv inom lajvföreningen Enhörningen som är en av Sveriges största.

Tankar kring repertoar

Lundberg kallar lajvornas musikrepertoar för en smältdegel av svensk folkmusik, världsmusik, autentisk och nykomponerad medeltidsmusik samt barock och renässansmusik.⁴³ Även Lagergren nämner influenser av Bellman, medeltida ballader, renässans, världsmusik, svensk folkmusik och visor.⁴⁴ Mitt material visar likartat resultat ifråga om influerande musikgenrer i lajvornas repertoar men jag ser även vissa tendenser som verkar bli allt starkare inom lajvkulturen. Jag ska diskutera dessa tendenser vidare men först ska jag beskriva musiken som förekommer på lajv mer ingående utifrån Lagergrens studie, mitt empiriska material och egna erfarenheter.

Lagergren hävdar att det mest centrala i den musik som förekommer på lajv är det vokala och texten.⁴⁵ Man sjunger mycket tillsammans och det är sällan förekommande men dock uppskattat med instrumentalt ackompanjement. De instrument som oftast förekommer är fiol, mungiga, handtrummor, vevlira, säckpipa, flöjter och olika former av gitarrliknande lutor.⁴⁶ Södermalm berättar:

Man blir alltid uppskattad när man tar med sig lutan och kompar sången på värdshuset, de är kul med låtar som alla kan för de både höjer stämningen och är roligare att spela till.⁴⁷

Det är dock ovanligt att helt instrumental musik förekommer på lajv förutom små flöjtmelodier enligt mina informanter. Sången är alltså det centrala och texterna är näst intill alltid på svenska. Detta för att andra språk såsom engelska kan ge fel associationer och uppfattas som off-lajv. Phil har ett resonemang som är ofta återkommande hos lajvare i diskussioner kring musiktexters språk:

Jag tycker att lämplig musik på lajv är olika typer av medeltidsmusik men ett problem är att stycken som finns bevarade i dag oftast har texter på latin eller engelska och det fungerar inte på svenska lajv. Historiska melodier med nya svenska texter är nog det bästa.⁴⁸

⁴³ Lundberg, Malm & Ronström, 2000 s. 312.

⁴⁴ Lagergren, 1998 s.38.

⁴⁵ Lagergren, 1998 s.40.

⁴⁶ Lagergren, 1998 s.46.

⁴⁷ Ragnar Södermalm 2007-08-06.

⁴⁸ Erik Pihl 2007-10-27.

Det förekommer dock att lajvare sjunger på andra språk men de spelar då rollkaraktärer som i lajvets värld kommer från något avlägset land och övriga deltagare på lajvet låtsas då inte förstå detta språk. Ett exempel är Phils favoritvisa ”Tatarkvinnornas arbetssång” med japansk text som skrevs för en japansk animefilm (se bilaga 4). Phil berättar:

Vi var en grupp som skulle spela en japaninspirerad grupp på lajvet och en av oss fick tag på soundtracket till filmen på originalspråk. Eftersom vi spelade en japaninspirerad grupp så blev det stämningshöjande att sjunga på japanska. Visan är mycket bra för den är enkel att sjunga, låter gammalt melodiskt och bidrar till en mysig stämning.⁴⁹

Återkommande i intervjuerna är att musikens främsta funktion anses vara att uppnå och bibehålla den stämning som eftersträvas på lajvet. Men vissa sånger kan även ha funktionen att stärka banden i en viss grupp och fungera som en identifikationsmarkör för just den gruppen. Precis som vi använder musik som en identitetsmarkör i det privata livet för att uttrycka social klasstillhörighet, etnisk, religiös eller subkulturell tillhörighet,⁵⁰ använder lajvare musik för att förstärka sina rollkaraktärers uttryck. Visor som skrivs för ett specifikt lajv blir naturligtvis även en identitetsmarkör för det specifika lajvet eftersom musik är ett hjälpmedel för att minnas platser och upplevelser. På så sätt kan ett lajv som resulterat i många nyskrivna texter vinna många återkommande deltagare om arrangörerna gör återkommande lajv i samma fiktiva värld.

Lagergren skriver i sin studie att de teman som texterna oftast berör är kärlek, krig, dryckenskap, snusk, skämtvisor och händelser kring karaktärer som förekommer på det aktuella lajvet.⁵¹ Mitt material visar att dessa teman fortfarande är de rådande men jag ser även tendenser till att lajvarnas repertoar fylls med mer och mer av det senare temat. Detta tema innehåller alltså nyskrivna texter som handlar om karaktärer och händelser på det pågående lajvet. Lagergren säger vidare att det är dessa som blir mest uppskattade av övriga deltagare eftersom de endast associeras med den aktuella världen och på så sätt förstärker illusionen.

⁴⁹ Erik Pihl 2007-10-27.

⁵⁰ Ruud, 1997.

⁵¹ Lagergren, 1998 s. 61.

Stojs favoritvisa är en smädisk visa hon och en vän skrev under ett lajv. Den handlar om Kapten Arvid som var en av karaktärerna på lajvet (se bilaga 5).⁵² Dessa nyskrivna texter är näst intill alltid skrivna i svensk visstil med en lätt refräng som alla ska kunna sjunga med i.

I visan om Kapten Arvid upprepas två fraser flera gånger så att alla ska kunna sjunga med i den delen. Texten är: ”Jo, jag har varit och jagat svartblod, med mina handskar och nattasärk.”

En visas allsångspotential är något som samtliga informanter värderar högt. De är alla överens om att för att uppnå rätt stämning på lajvets värdshus så krävs det livliga sånger med allsångspotential. Stoj berättar om när hon först kom i kontakt med lajv genom en vän som hon spelade teater ihop med:

Jag visste ingenting om lajv så jag sa ja av bara farten, så där som man gör men hon glömde de inte och dagen efter sista föreställningen så stod jag plötsligt i skogen i lånade kläder. Jag visste ingenting och ville bara hem men sen kom kvällen med allsång och mys på värdshuset och jag var fast.⁵³

En annan tendens som jag ser i mitt material är att informanterna ofta nedvärderar omfattningen av sin musikrepertoar som de använder på lajv. När jag ber Södermalm att uppskatta hur många visor han kan som han använder i lajvsammanhang svarar han tvekande att det är nog tio visor men efter en diskussion kommer han fram till att det är närmare fyrtio stycken.⁵⁴ Detta ser jag dock inte som något unikt inom lajvkulturen utan det är troligen ofta förekommande bland amatörmusiker i allmänhet. Liksom Ternhag framhåller är informanternas repertoarbild alltid ett urval av musikstycken och den bild av lajvarnas musikrepertoar som jag presenterar är även den ett urval.⁵⁵ I grunden för samtliga informanternas repertoarbild ligger de mest allmänt kända allsångsvisorna som är uppskattade inslag på värdshuset, men dessa uppfattas ofta ha lägre status än nyskrivna visor och musik som är okänd för flertalet av deltagarna:

Den stora musiklajvupplevelsen får man av nyheten, om en annan grupp gjort stora musikaliska förberedelser så förstärker de verkligen min illusion och upplevelse.⁵⁶

⁵² Anni Stoj 2007-11-05.

⁵³ Anni Stoj 2007-11-05.

⁵⁴ Ragnar Södermalm 2007-08-06.

⁵⁵ Jfr. Ternhag, 1992 s.196–201

⁵⁶ Erik Phil 2007-10-27.

Det paradoxala är att lajvarna gärna vill att visorna ska vara okända så att de inte ger fel associationer samtidigt som alla helst ska kunna sjunga med. Det unika som ändå är lätt att ta till sig anses vara helt rätt tills det blir allmänt känt och förlorar sin status. Ett exempel inom lajvkulturen är Lokes visor.⁵⁷ När de skrevs och framfördes på ett lajv för första gången uppfattades de som helt in-lajv men efter att dessa visor framförts på konserter, spridits via CD-skivor och blivit allmänt kända så uppfattas de nu av mina informanter som off-lajv och direkt olämpliga att använda på lajv.

Loke Nyberg är för övrigt en trubadur från Göteborg som framför sina visor återkommande på medeltidsveckan i Visby samt på mindre konserter runt om i landet med en stor andel lajvande lyssnare. Stoj säger t.ex. att Lokes låtar sällan förekommer på de lajv hon varit på vilket är bra eftersom Loke associeras starkt med hemmalyssnande.⁵⁸ Hemmalyssnande är dock även det en del i lajvkulturen då inspelad musik som anses passa in på lajv lyssnas på i förberedande och inspirerande syfte inför ett lajv. Denna del av lajvrepertoaren skulle man kunna skriva en hel studie kring men jag stannar vid att konstatera att åsikterna om vilka visor som hör hemmalyssnandet till och vilka som är lämpliga att använda under lajvet går isär mellan mina informanter.

Mitt syfte med detta avsnitt har inte varit att presentera och systematisera lajvarnas musik i detalj utan att redovisa den musikrepertoar som förekommer inom lajvkulturen generellt och att visa på vissa tendenser.

Sammanfattningsvis visar mitt material att musiken som ingår i lajvarnas repertoar har influenser från många olika musikgenrer från olika tidsperioder och att musiken är okänd för deltagarna är något som värderas högre än historisk autensitet även om musik från medeltiden eftersträvas. På den punkten visar min och Lagergrens studie gemensamma resultat. Det är associationerna som musiken väcker hos lajvarna som anses viktigt, inte musikens faktiska ålder eller ursprung.⁵⁹ Att musiken är lätt att sjunga med i är också något som värderas mycket högt och av dessa anledningar så består mycket av lajvarnas musikrepertoar av nyskrivna texter till äldre, kända melodier.

⁵⁷ Jfr. Loke Nyberg, hämtad 2007-08-06.

⁵⁸ Anni Stoj 2007-11-05.

⁵⁹ Lagergren, 1998 s. 64.

Fallstudie av visan ”Fram med mera mjöd”

Ett bra exempel på en visa som är allmänt känd är ”Fram med mera mjöd” (se bilaga 2). Den är skriven och komponerad av en grupp lajvande musiker som kallar sig ”Sorkar och strängar”. Visan skrevs under ett lajv sommaren 1992 och spreds sedan snabbt genom muntlig trädning runt om i lajvsverige. Gruppen spelade bland annat mycket på gator och torg under medeltidsveckan på Gotland de efterföljande somrarna. År 1998 spelas visan in och släpps på CD-skivan ”Statt opp å dänge” samt läggs ut på gruppens hemsida. I dag har skivan sålts i över 1000 exemplar.⁶⁰ Jag har hört visan sjungas på många av de lajv jag deltagit i och ville därför undersöka lajvarnas kännedom och inställning till denna visa närmare.

När jag frågar informanterna om de känner till och använder visan ”Fram med mera mjöd” får jag skiftande svar. Samtliga känner till visan men åsikterna om dess lämplighet under ett lajv skiftar. Phil anser att:

En del lajvvisor som t.ex. Sorkar och strängar tror jag har större betydelse off-lajv för att komma i rätt stämning i förberedelserna än under själv lajvet.⁶¹

Nilsson däremot tycker att visan ”Fram med mera mjöd” är utmärkt för att dra igång allsång och uppnå stämning på värdshuset under ett lajv. Stoj föredrar nyskrivna visor som handlar om just det specifika lajvet men säger samtidigt att det är kul med visor som ”Fram med mera mjöd” eftersom alla verkligen kan sjunga med från start. Så trots att hon själv associerar visan med hemmalyssnande så uppskattar hon den som stämningshöjare på lajv. Jag kommer att diskutera mina resultat kring visan ytterligare i kommande kapitel.

⁶⁰ *Sorkar och strängar*, hämtad 2007-12-05

⁶¹ Erik Phil 2007-10-27.

Spridningsvägar

Då jag redogjort för vad lajvarnas musikrepertoar innehåller ska jag nu diskutera hur denna repertoar sprids, upprätthålls och förändras. Detta är omöjligt att diskutera utan att återigen ta upp debatten kring vad som enligt lajvarna är lämplig musik på lajv eftersom urvalet av musik även påverkar valet av spridningsvägar.

Ett tydligt exempel är lajvensemblen Sorkar och strängars visor som skrivits och framförts på lajv från början och spreds endast genom att deltagarna lärde sig visorna och förde dem vidare muntligt. Dessa texter var då endast kända av ett mindre antal lajvare i Sverige och var uppskattade inslag men saknade allsångspotential eftersom få kunde de helt nyskrivna melodierna och texterna. Sedan spelade Sorkar och strängar in sina visor och både sålde CD-skivor och lade upp materialet för nedladdning på sin hemsida. Detta gjorde visorna oerhört tillgängliga för alla.⁶² Därför ville jag undersöka närmare i mina intervjuer om informanterna kände till deras visa ”Fram med mera mjöd” och om de visste dess ursprung. Det visade sig att samtliga informanter kunde denna visa utantill och ofta stött på den i lajvsammanhang, dock visste endast hälften av dem att visan skrivits av Sorkar och strängar. Dessutom uppgav de att de ofta stött på visan i sammanhang som har anknytning med lajv till exempel på medeltidsveckan på Gotland:

Ja, Fram med mera mjöd har man ju hört sjungas många gånger, både på medeltidsveckor, marknader och lajv. Men jag använder nästan aldrig den själv.⁶³

Intervjuerna tyder på att det finns ett litet antal visor som man kan kalla för någon form av lajvkanon som de flesta lajvare kan sjunga. ”Fram med mera mjöd” hör till dem. En gemensam nämnare för dessa är att de finns tillgängliga elektroniskt, oftast i form av demoskivor som kan beställas via musikernas hemsidor. Det paradoxala är återigen att dessa allmänt kända visor som har hög allsångspotential och därmed borde uppfattas som väldigt stämningshöjande tvärt om tilldelas rätt låg status och prioritet av mina informanter:

Den förekommer ju överallt och jag har sjungit den tusen gånger... men eftersom alla kan den så sjunger jag den gärna på värdshuset för stämningens skull även om det inte är en av mina favoriter.⁶⁴

⁶² *Sorkar och strängar*, hämtad 2007-10-27.

⁶³ Erik Phil 2007-10-27.

Detta exempel visar på ett mönster som är återkommande i mitt material. När en lajvvisa sprids elektroniskt och görs tillgänglig för alla så börjar den att förknippas med medeltidsmarknader och hemmalyssnande av lajvarna. Visan förlorar då en del av sin stämningsskapande effekt eftersom den ger associationer från världen utanför lajvet. Visan kan då upplevas som off-lajv och därigenom bryta illusionen som hjälper lajvarna att stanna kvar i sina karaktärer. Detta kan vara en förklaring till min nästa upptäckt.

Mitt intervjumaterial samt efterforskningar på lajvföreningars hemsidor visar nämligen att det är ytterst få lajvvisor som finns att lyssna till på internet trots att lajvkulturens kommunikation är väldigt internetbaserad. Näst intill alla lajvföreningar har någon form av sångtextsamling på hemsidan. Men melodierna sprids till allra största del muntligt på lajv och lajvsammankopplade arrangemang såsom medeltidsmarknader. Stoj berättar att:

Jag har lätt för att minnas texter och melodier, kan nog runt 100 lajvvisor som jag har lärt mig av andra lajvare genom att sitta och sjunga med på olika lajv.⁶⁵

Även Lundberg hävdar att spridningsvägarna inom lajvkulturen främst är mun-till-mun-metoden på lajv och medeltidsarrangemang.⁶⁶ Internet har dock en viktig roll som textförmedlare, samtliga informanter uppger att de använder internet för att friska upp minnet kring texter till visor som de lärt sig muntligt på ett lajv:

Visst händer det att jag kollar upp en text på nätet men man lär sig alltid sånger av någon eller några andra lajvare.⁶⁷

Det vill säga att melodierna sprids muntligt och texterna sprids via internet. Denna tradition av muntlig trading av vismelodier inom lajvkulturen som hjälps upp av textspridning via internet har stora likheter med ett betydligt äldre sätt att sprida en viss musikrepertoar. Jag syftar på skillingtryck som var ett medie med kortare vistexter som började förekomma i Sverige på 1500-talet och innehöll allt från psalmtexter till folkliga visor. Dessa trycksaker spreds framgångsrikt på marknader av kringvandrande försäljare och innehöll endast texter och ibland en hänvisning till en känd melodi. Ofta fick köparen komma på en egen melodi

⁶⁴ Anni Stoj 2007-11-05.

⁶⁵ Anni Stoj 2007-11-05.

⁶⁶ Lundberg, Malm & Ronström, 2000 s.316.

⁶⁷ Hans Nilsson 2007-10-26.

eller lära sig melodin av försäljaren.⁶⁸ Här finns alltså stora likheter med traditionen och spridningssättet inom lajvkulturen.

Vidare så sprids nykomponerade visor från upphovsmannen till de närmaste vännerna och vidare i ett nätverk som trots stora geografiska avstånd är relativt litet. Som jag redovisade i avsnittet kring repertoar är just nykomponerad musik och nyskrivna texter mycket uppskattade av lajvare. Även Lagergrens studie visar att lajvornas musikrepertoar förändras och växer främst genom enskilda initiativ.⁶⁹

Södermalms personliga favoritvisa är ”Trollvisan” som han skrivit själv efter en diskussion med sin flickvän kring oknytt (se bilaga 3). Södermalm berättar:

Jag gick in på nätet och googlade på oknytt och hittade en riktigt bra sida med en massa information om folktro och olika oknytt. Med inspiration från den sidan så skrev jag ihop trollvisan som blivit mycket uppskattad på flera lajv och plötsligt känner folk jag inte känner igen den och sjunger med på medeltidsveckan.⁷⁰

Södermalms visa finns inte nerskriven eller inspelad förutom av mig, men sprids ändå fort bland lajvare genom muntlig tradering. Detta är ännu ett exempel på den muntliga traderingens genomslagskraft och betydelse inom lajvkulturen. Så trots att det finns en stark musiktradition och kanon som Lagergren hävdar så tyder mitt material på att denna kanon är mer föränderlig än Lagergren påvisar eftersom nyskrivet material värderas väldigt högt av mina informanter.⁷¹

Jag har dessutom frågat mina informanter hur de i roll av lajvarrangörer ställer sig till musiken på lajv. De hävdar att det förekommer att arrangörerna skickar ut tips på lämplig musik i den information om lajvet som alla deltagare får, men dessa tips syftar enbart till att fungera som inspiration.⁷²

⁶⁸ *Folkmusikboken*, hämtad 2007-10-05

⁶⁹ Lagergren, 1998 s.59.

⁷⁰ Ragnar Södermalm 2007-08-06.

⁷¹ Lagergren, 1998 s. 67.

⁷² Erik Phil 2007-10-27.

Alla-får-vara-med-mentalitet

När jag analyserat mitt material har jag funnit en rad intressanta uppgifter kring lajvarens musik utöver repertoar och spridning. En företeelse som är återkommande i mitt material är en form av alla-får-vara-med-mentalitet som jag anser är betydande för kulturens repertoar och spridning och dessutom ett intressant fenomen i sig. Därför kommer jag nedan att diskutera denna mentalitet.

I dag lever vi i ett medialt konkurrenssamhälle där det ständigt tävlas i musik för att bli känd. Ett tydligt exempel är tv-programmet *Idol*. Målet med musikutövning tycks allt som oftast vara att bli känd och därmed har unga ofta en elitistisk och mycket målinriktad syn på musikutövning i dag. Mina resultat tyder dock på en annan mentalitet inom lajvkulturen. Mina informanter uttrycker en annorlunda syn än den elitistiska. Ett exempel är Nilsson som anser sig själv vara totalt omusikalisk och skulle aldrig kunna tänka sig att sjunga offentligt förutom på lajv då han gärna sjunger med i allsångerna. Även Stoj uppfattar sig själv som omusikalisk men trots det kan hon en stor lajvrepertoar och sjunger mycket i samband med lajv. Södermalm som däremot har en större musikalisk bakgrund anser även han att det är viktigare att deltagarna på ett lajv försöker sjunga oavsett talang för sång bidrar enligt honom näst intill alltid till bättre stämning på lajvet.

Det spelar dock roll vad det är för musik som sjung. Vad som uppfattas som in-lajv respektive off-lajvmusik anser Södermalm vara mycket personligt. Det genomgående är emellertid mentaliteten ”hellre än bra”:

Jag kommer inte alls i stämning av Lokes låtar för jag förknippar dom med sammanhang i vardagen, utanför lajvet. Men för vissa andra kan ju dom låtarna funka men det är trots allt bättre att dom försöker med Lokes visor än bara sitter tysta vid ett bord.⁷³

Möjligen är denna ”alla-får-vara-med-mentalitet” en reaktion mot vårt moderna samhälles elitistiska musikliv. Samtidigt syns detta synsätt tydligt både inom folkbildningsförbunden och körverksamheter i dag.⁷⁴ Dessa verksamheter vill erbjuda ett alternativ till det elitistiska men lajvkulturen skiljer sig från dem genom att ha starka konventioner kring vad som är in-lajv och off-lajv musik så ett samband mellan dem är inte troligt. Mentaliteten kan dock ha

⁷³ Ragnar Södermalm 2007-08-06.

⁷⁴ Se t.ex. *Sveriges körförbund*, hämtad 2007-11-04 och *Sveriges folkbildningsförbund*, hämtad 2007-11-07.

visst samband med tidigmusikvågen. Mycket av den musik som förekommer på lajv har rötter i tidigmusikvågen på 60-talet som var nära knuten till hippierörelsen som i sin tur byggde starkt på ”alla-får-vara-med-tankar”.⁷⁵

Mitt resultat visar vidare att musikalisk skicklighet uppskattas högt av lajvare samtidigt som all form av musik som uppfattas som in-lajv är uppskattade inslag under lajvet oavsett utövarnas skicklighet. Nilsson berättar att han under flera lajv drivit en lönnkrog i skogen där gästerna ofta sjunger hellre än bra vilket ändå alltid är uppskattat men ibland händer det även att musiker kommer dit vilket uppskattas än högre. Det är dock viktigt att framhålla att det aldrig är fråga om konserter i allmän bemärkning under ett lajv. Mina observationer visar alla på samma tradition och bekräftar Lagergrens resultat.⁷⁶ Musikerna sitter och spelar vid ett bord och vem som helst får sjunga med eller avbryta. En lajvare betraktar sällan bara musicerandet utan deltar på ett eller annat vis. Lundberg framhåller:

Att vara medeltiding är först och främst att göra snarare än att vara vetare.⁷⁷

Lundbergs slutsats att bristen på vetare bland medeltidningarna gör att görarna får väldigt stort utrymme musikaliskt stödjer mitt material.⁷⁸ Så länge musikerna inte framför en visa som uppfattas som off-lajv och ger associationer till den moderna verkligheten så uppskattas musiken oavsett om stycket är genuint medeltida eller till exempel skriven på 1800-talet. Återigen så är det stämningen på lajvet som sätts i centrum och all form av musik som kan tänkas bidra till den efterstävade stämningen uppmuntras starkt. I strävan efter att uppnå denna stämning är musiken, och då främst sången, en av flera viktiga delar jämte kostym, mat och rekvisita. Phil sammanfattar sin syn på ett bra lajv som följer:

Lajv handlar om en bra helhet inkluderat intriger, mat, område och musik med mera. Och ett tråkigt lajv kan räddas med mycket sång på värdshuset⁷⁹.

⁷⁵ Lundberg, Malm & Ronström, 2000 s.314.

⁷⁶ Lagergren, 1998 s.66.

⁷⁷ Lundberg, Malm & Ronström, 2000 s.318.

⁷⁸ Jfr. Lundberg, Malm & Ronström, 2000 s.321.

⁷⁹ Erik Phil 2007-10-27.

Slutdiskussion

Mitt syfte med denna studie var att belysa lajvkulturens musik ur ett musiketnologiskt perspektiv i strävan efter en nyanserad och fullständigare bild av denna hobbykulturs musikrepertoar och dess spridning. Som ett led i att studera musikens spridningsvägar ville jag även studera dess aktuella repertoar. Mina frågeställningar kretsade kring vad som ingår i lajvornas musikrepertoar, på vilka kriterier de gör sitt urval av musik, huruvida lajvornas musik är instrumental eller vokal och slutligen hur denna repertoar sprids inom kulturen? Jag var även intresserad av lajvmusikens användning och funktion.

Jag ämnar nu sammanfatta mina resultat i korthet. Mitt material bekräftar tidigare studier kring lajvornas repertoar när det gäller inspirationskällor. Lajvorna hämtar visor och inspiration från svensk folkmusik, världsmusik, autentisk medeltidsmusik, barock och renässansmusik samt svenska visor. Därtill visar min studie på en utveckling mot alltmer nyskrivet vismaterial inom lajvkulturen.

Det är vidare den vokala sången som dominerar musikrepertoaren och det är vanligt förekommande att lajvare skriver nya texter till äldre, kända melodier. Min studie visar att det är samma teman som är dominerande i texterna nu som i tidigare studier. Dessa teman är kärlek, krig, dryckenskap, skämtvisor och händelser kring specifika karaktärer på lajvet.

Intervjuerna tyder även på att lajvare har en tendens att nedvärdera omfattningen av sin repertoar trots att det finns en kanon av lajvvisor som de flesta lajvare känner till och kan sjunga med i.

Min studie visar att det finns starka personliga åsikter bland lajvare om vilken musik som uppfattas som in-lajv och därmed bidrar till den eftersträlvade stämningen och vad som är off-lajv och ger associationer till verkligheten. Trots att dessa kriterier kring vad som är lämplig respektive olämplig musik på lajv skiftar mellan informanterna, så är de alla överens om att det är bättre att det förekommer allsång med visor som kan uppfattas som off-lajv än att det är tyst på värdshuset. Och även om duktiga musiker uppskattas högt så finns det en alla-får-vara-med-mentalitet inom lajvkulturen som värderar stämning mycket högre än musikalisk skicklighet.

Vidare visar min studie en intressant paradox då nyskrivna lajvvisor uppfattas som mycket in-lajv men har nackdelen att de saknar allsångspotential. När musiken sedan sprids och blir allmänt känd och kanske inspelad kan den associeras med hemmalyssnande och därmed börja

uppfattas som off-lajv. Det paradoxala är att lajvarna värderar allsångspotential mycket högt i syfte att uppnå stämning och på så sätt finns det en svår balansgång mellan nyskriven och allmänt känd lajvmusiks status. Samtliga informanter är även överens om att det inte är musikens egentliga ålder som är viktig utan de associationer som den ger.

Jag har därmed besvarat mina frågeställningar kring musikrepertoarens innehåll, utformning och urvalskriterier samt delvis berört musikrepertoarens spridning. Det tydligaste resultatet som kan utläsas av min studie angående lajvmusikens spridning berör traditioner kring muntlig och skriftlig tradering. Trots att lajvkulturen i stort är internetbaserad i sin kommunikation finns det en stark tradition att melodierna ska läras ut muntligt på olika lajv och medeltidsmarknader och inte distribueras via internet eller liknande. Visornas texter finns dock lättillgänglig på olika lajvrelaterade hemsidor. Sammanfattningsvis visar studien att lajvmusikens melodier traderas muntligt medan texterna traderas skriftligt. Detta är ett intressant fenomen i en internetbaserad hobbykultur.

Vidare forskning

Denna studie har väckt många nya tankar och frågeställningar hos mig som skulle kunna resultera i vidare forskning. Ett exempel är att studera lajvkulturens vistexter utifrån ett historiskt genusperspektiv. Man kan tänka sig att vissa teman är ofta återkommande i texterna, vad förmedlar dessa teman för budskap och konventioner? En djupgående textanalysstudie vore därför intressant.

Ett annat intressant fält är lajvens resa från undergroundkultur till mediabarn och vad som kommer hända med lajvkulturen och dess musik framöver när upplevelseindustrin i samhället ständigt växer? Det vore även intressant att studera lajvkulturen ur folkmusikalisk synvinkel. För lajvarna vidare ett musikaliskt kulturarv eller förvanskar de den svenska folkmusikskatten? Slutligen vore en studie kring begreppen fullständig illusion och flow kopplat till musikupplevelser på lajvarrangemang intressant.

Till sist är det min förhoppning att denna uppsats lett till ökad förståelse och främst nyfikenhet på lajvkulturen och dess musik.

Källor och litteratur

Tryckta källor

- Agebjörn, Hans, "Tillbaka till medeltiden – en ofarlig lek?", *Metallarbetaren nr 23*, Stockholm 1996
- Gustavsson, Lotten, *Den förtrollade zonen – Lekar med tid, rum och identiteter under medeltidsveckan på Gotland*, Nora 2002
- Karlsson, Martin, "Hellre alv än politiker", *Ordfront magasin nr 9*, Stockholm 2005
- Krag Jacobsen, Jan, *Intervju: Konsten att lyssna och fråga*, Lund 1993
- Käll, Hans, *Levande Rollspel, handbok*, Stockholm 1998
- Lagergren, Karin, *Skogen och krogen – en musiknologisk studie av musiken i levande rollspel*, Göteborg 1998
- Lantz, Annika, *Intervjumetodik*, Lund 2007
- Lundberg Dan, Malm Krister, Ronström Owe, *Musik, medier, mångkultur – förändringar i svenska musiklandskap*, Hedemora 2000
- Lundberg, Dan, Ternhag, Gunnar, *Musiknologi – en introduktion*, Hedemora 2002
- Mattson, Linda, *Äkta känslor – fast på låtsas, om lockelsen i att uppleva straka negativa känslor på lajv*, Umeå 2007
- Merriam, Alan, *The anthropology of music*, Evanstone 1976.
- Ramsten, Märta, "Om folklig vissång", *Folkmusikboken*,
<<http://www.visarkiv.se/folkmusikboken/Kapitel4/skillingtryck.htm>>, hämtad 2007-10-05, Stockholm 1980
- Ruud, Even, *Musikk og identitet*, Oslo 1997
- Ternhag, Gunnar, *Hjort Anders Olsson – spelman och artist*, Hedemora 1992
- Ternhag, Gunnar, Lundberg, Dan, *Folkmusik i Sverige*, Södertälje 2005
- Örnstedt, Didi, Sjöstedt, Björn, *De övergivnas arme*, Stockholm 1997

Elektroniska källor

- Google, <<http://www.google.se/>>, sökning gjord 2007-10-17
- Gyllene hjorten, <<http://www.larp.com/hjorten/>>, hämtad 2007-10-17
- Lajv i norr, <http://www.lajvnorr.se/default.asp?sida=http://www.lajvnorr.se/visor/visor.asp?vis_id=74>, hämtad 2007-06-11
- Lajvsverige, <<http://www.lajvsverige.se/>>, hämtad 2007-10-17
- Lajvsveriges forum, <<http://www.lajvsverige.se/forum/>>, hämtad 2007-06-10
- Loke Nyberg, <<http://www.lokeloke.se/>>, hämtad 2007-08-06
- Nationalencyklopedin, <<http://www.ne.se/jsp/customer/login.jsp>>, hämtad 2007-10-18
- Sorkar och strängar, <<http://www.sorkar.com/>>, hämtad 2007-06-11
- Spelkalendern, <<http://spelkalender.se/>>, hämtad 2007-10-10
- Sveriges folkbildningsförbund, <<http://www.studieforbunden.se/>>, hämtad 2007-11-07

Sveriges körförbund, < <http://www.sverigeskorforbund.se/>>, hämtad 2007-11-04

Sveriges Television, < http://svt.se/svt/jsp/Crosslink.jsp?d=76017 & from=program_ao>, hämtad 2007-10-15

SVEROK, <<http://www.sverok.se/>>, hämtad 2007-10-19

Informanter

Intervjuerna finns hos författaren.

Anni Stoj 2007-10-05

Erik Phil 2007-10-27

Hans Nilsson 2007-10-26

Ragnar Södermalm 2007-08-06

Deltagit och observerat följande arrangemang

Lajvet Ardanus III – Largos återkomst 2007-07-26 till 2007-07-29

Medeltidsveckan på Gotland 2007-08-05 till 2007-08-11

Bilaga 1:

Frågemall till djupintervjuer

Jag anpassar frågorna till gruppintervjuer eller enskilda intervjuer.

Jag har valt att använda en frågemall som är anpassningsbar och främjar intervjupersonens fria berättande. Jag riskerar därmed att få ett mer omfattande och svåranalyserat material men jag tar den risken i strävan att få en djupgående och reflekterande intervju.

- Tid och plats samt bakgrund till intervjun.
- Informera och fråga om lov att använda samtliga material. D.v.s. inspelad intervju, personuppgifter och ev. fotodokumentation.

1/a/ Namn och ålder?

b/ Var är du uppväxt och bor idag?

c/ Vad har du för musikalisk bakgrund?

2/a/ När kom du först i kontakt med lajv i någon form?

b/Hur många lajv har du deltagit i sen dess?

c/Vilka lajv? Kan du berätta lite om dina upplevelser?

d/Deltar du i annan lajvsammankopplad verksamhet eller förening?

Om personen är aktiv i förening

e/ Vad för aktiviteten ägnar ni er åt i föreningen?

f/ Hur många aktiva medlemmar är ni och från vilket område?

3/a/Vad tycker du definiera ett bra lajv? (vad är stämningshöjande?)

b/ Varför?

4/a/Vad tycker du är lämplig musik på lajv? (exemplifiera)

b/Varför?

c/ Vad tycker du är icke lämplig musik på lajv? (exemplifiera)

d/ Varför?

5/a/ Uppskattningsvis, Hur många visor kan du som du använder i lajvsammanhang?

b/ Har du någon favoritvisa? (exemplifiera)

c/ Varför är just den visan din favorit?

d/ Kan du berätta vart och hur du lärde dig denna visa?

e/ Känner du till visans ursprung?

6/a/ Känner du till en visa kallad "Fram med mera mjöd"?

b/ Från vart och vilket sammanhang känner du till den?

c/ Känner du till visans ursprung?

7/a/ Kan du tänka dig att framföra eller lära mig någon utav de visor som du använder i lajvsammanhang?

b/ Vilken?

c/ Vart och hur lärde du dig denna visa?

Bilaga 2:

Text:
Martin Ahlman

Fram med mera mjöd

Musik:
Martin Ahlman

Fram med me - ra mjöd och vin min stru - pe den har tor - kat jag kan in - te
När man tän - ker ef - ter är det kons - tigt att man or - kat spe - la så här

sjung - a fast - än jag så glö - na vill Fi - en - den jag fruk - tar all - ra mest det är min
läng - e u - tan nå't att dric - ka till

törst så vill ni att jag spe - lar ge mig nå't att dric - ka först.

1. Fram med mera mjöd och vin
min strupe den har torkat
Jag kan inte sjunga fastän
jag så gärna vill
När man tänker efter är det
konstigt att jag orkat
Spela så här länge utan
nå't att dricka till
Fienden jag fruktar allra mest
det är min törst
Så vill ni att jag spelar:
Ge mig nå't att dricka först
2. Törsten drev mig ut som ung
på vandring runt i världen
Varje värdshus är mitt hem
och varje värd min far
Min musik den ger mig mat och
mjödoch plats vid härden
Har jag tur så får jag lite
silver som jag spar
Land och rike drar jag kring
på jakt i ur och skur
Och kvinnor som har vin och
mjöddet är mitt bytesdjur

Bilaga 3.

Trollvisan

Text och musik: Ragnar Södermalm
Inspelad och texten transkriberad: 2007-08-06

Gutår min broder denna är för Maran,
som rider den som vilse går
Såväl i dröm som verklighet är faran,
värst för den som oförätligt dåd begår
Så för Maran denna tåren är, gutår
Till lyktgubben är nästa sup tillskriven,
när man allena är i skogen utan ljus
Så leder han dig längre in i mörkret,
med förhoppningen att där finnes ett hus
Så denna är för tomtens råa bus

Å älvorna förtrollar med sin skönhet (skönhet!)
Och deras röst gör att du tappar ditt förstånd (ditt förstånd!)
De är fnixer, gnymfer, gruvfrun eller havsråt, ja de spelar faktiskt ingen roll,
Om ditt hus har blivit drabbat utav oknytt, se då till att vara dem till lags,
för annars störtar de dig i fördärvet och du kan aldrig komma mer tillbaks

Å skogsrået jag henne bör du frukta,
men de har du glömt när hon emot dig ler
Hon lockar alla svaga in i dunklet,
för att aldrig återvända mer,
så lockas ej av skönhet som du ser
Och havsmannen han varnar dig för faror,
när du har vart till sjöss en längre tid,
men endast för att återge betalning
med vanskapt unge gjort din fru gravid,
så var inte till havs en längre tid

Och vad kan man säga om de onda trollen (trollen!)
Som lockar dig med skatter och musik (å musik!)
När man väl har lockats ner i deras kula, i berget blir du deras festmåltid
Men det är avundsjukan som får dem att stjäla, och det kan vara allt från öl till barnarov
(barnarov!)
Om du är ouppmärksam kan du få bortbyting, medans din dotter växer upp med trollejon
(trollejon!)

Och sista supen hyllar vinets gudar,
men intet ont ord finnes lägga till
så stött i luren an fyra musköter,
och drick så mycket som du bara vill,
ty fyllans vaneställningar hör till
Så vad finnes nu min broder att förtälja,
jo akta dig för sånt du inte vet,
fyllan till att enbart ruset tjäna
för dina värsta omen kan bli verklighet,
för dina värsta omen kan bli verklighet

Om du vanskapt är eller har en sjukdom (sjukdom!)
äro olyckligt förälskad eller tappat ditt förstånd (ditt förstånd!)
ja då är du troligt drabbad utav trolldom, och håll dig då för folk på håll
Ser du spöken, gastar eller svart vargar, ja då har ditt jordeliv snart runnit ut
Med förskräckelsen du snart ser liemannen, så ta nu dig en sista sup, gutår

Bilaga 4.

Tatarkvinnornas arbetsång

Musik: Soundtrack till filmen ”Mononoke Hime”

Ursprungstext: Saknas uppgift

Svensk översättning: Erik Phil

Inspelad och texten transkriberad: 2007-10-27

Hitotsu Futatsu wa

Akago mo Fumuga Mittsu Yottsuo wa

Oni mo Naku, Naku

Tatara Onna wa Kogane no Nasake

Tokete Nagarerya

Yaiba ni Kawaru

Översättning:

Ett, två, även ett barn klarar det tre, fyra,

även en ande skulle gråta

den gyllende kärleken av

Tatarakvinnorna smälter och flyter,

och blir till en klinga.

Bilaga 5.

Kapten Arvid

Text: Anni Stojj

Musik: Trad. "Liten Karin"

Inspelad och texten transkriberad: 2007-10-05

Var har du varit du Kapten Arvid?
Du är så söt i ditt linne skärt
Jo, jag har varit och jagat svartblod
med mina handskar och nattasärk

Ladadidadidadidadaidadadida

Jo, jag har varit och jagat svartblod
Med mina handskar och nattasärk.